

نگاهی به شیوه های مؤثر مدیریت کلاس و تدریس در فضای مجازی

وحید کسانی^۱، مهرعلی محمدی^۲

^۱کارشناس شیمی، دانشگاه پیام نور مرکز کرمانشاه، آموزگار ابتدایی، اداره آموزش و پرورش شهرستان اسلام آبادغرب (نویسنده مسئول)
^۲کارشناس ارشد علوم تربیتی، گرایش تکنولوژی آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، راهبر آموزشی اداره آموزش و پرورش شهرستان اسلام آبادغرب

چکیده

آموزش مجازی شیوه جدیدی از تحصیل و تدریس به حساب می آید که بسیاری از کشورها سال هاست از آن استفاده می کنند. بعد از شیوع کرونا در دنیا بسیاری از کشورها از جمله ایران نیز به سمت استفاده از شیوه رفتند. با این حال بسیاری از معلمان و دانش آموزان به دلیل عدم آشنایی با این سیستم چندان موافق آن نبودند. این به دلیل آن است که نقش معلم در آموزش مجازی نادیده گرفته و اهمیت آن انکار شد. درست مانند هر محیط آموزشی دیگر که به معلم و آموزگار نیاز دارد، آموزش مجازی نیز نیازمند حضور مؤثر معلمان است. در پژوهش حاضر به نقش مؤثر معلمان در مدیریت کلاس درس در فضای مجازی اشاره می شود. مدیریت کلاس های حضوری به دلیل حضور فیزیکی معلمان و کنترل مستقیم آنان بر کلاس ساده تر از اداره کلاس های غیرحضوری و مجازی است. در این مقاله قصد داریم تا به بررسی شیوه های مؤثر مدیریت کلاس درس در فضای مجازی اشاره کرده و آسیب های حضور دانش آموزان در این فضا را مورد ارزیابی قرار دهیم. نتایج گویای این امر است که معلمان با شناخت نقش های خود می توانند در بهبود آموزش مجازی کمک کنند. برگزاری کلاس مجازی خوب در گرو شناخت همین نقش ها می باشد. رعایت اصول و آموزه های تعلیم و تربیت در پرتو تعامل با فراگیرندگان نوعی پیوند عاطفی میان معلم و دانش آموزان به وجود آورده و بدین صورت، کلاس درس در فضای مجازی به یک محیط جذاب، فعال و شاداب تبدیل می شود.

واژه های کلیدی: فضای مجازی، مدیریت، کلاس درس، آموزش، یادگیری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه

مدیریت کلاس مجموعه از استراتژی ها، راهبردها و مهارت هایی است که شرایطی را فراهم می آورد تا مدرس بتواند فراگیران را کنترل کند و محیطی مناسب و پذیرنده یادگیری را ایجاد کند. این مهم مدرسان را به کارکردهایی همچون برنامه ریزی، انتخاب موضوع درسی، سازماندهی، هماهنگی، قضاوت، برقراری ارتباط، انتخاب راهبردهای تدریس، شناخت دانش آموزان و... ملزم می کند. بر این اساس مدیریت کلاس هنر به کار بردن دانش تخصصی و بهره گیری از مهارت های کلاس داری در هدایت فراگیران به سوی اهداف مطلوب و مورد نیاز آنها و جامعه می باشد. بر اساس منابع مختلف سبک های مدیریت به سه شیوه مداخله گر، تعاملی و غیرمداخله گر تقسیم شده است. معلم مداخله گر، شخصی است که دوست دارد بدون استفاده از مهارت های مدیریت، کنترل کاملی بر کارها داشته باشد و تصمیم او تنها تصمیم با اهمیت در کلاس است، در سبک مدیریت متعادل (تعاملی)، معلم محدودیت ها را در نظر گرفته و انتظارات به وضوح به فراگیران تفهیم می شود و به خوبی کارهای روزانه و شیوه های آموزش جریان پیدا می کند تا کلاس درس منظمی بوجود آید. این سبک فراگیر مدار است. تفاوت هایی بین معلم آموزش دهنده و معلم رهبر بیان وجود دارد، در سبک رهبری معلمان غیرمداخله گر (بی تفاوت)، فاقد صلاحیت حرفه ای و سهل انگار است، فراگیر نسبت به این معلم احساس منفی دارد و برای آن احترام قائل نیست و او را ناامید و مضطرب معرفی می کنند. سبک ایده آل، مدیریت پویاست که معلمان توانایی توانمند کردن فراگیران را دارند و فرصت های آموزشی و زمینه ابراز وجود برای فراگیر را مهیا می کنند. بهترین سبک در کلاس درس، سبکی است که بتواند جو کلاس درس را مطلوب و تداوم بخشد و در نهایت فرصت رشد و یادگیری بیشتری را فراهم نماید [۶].

با گسترش تکنولوژی های نوین آموزشی نسل های جدید آموزش ها مبتنی بر رایانه یعنی یادگیری الکترونیکی در خدمت نظام های آموزشی قرار گرفتند، این آموزش ها مزایایی همچون دسترسی در هر زمان و مکان، کاهش هزینه ها، انعطاف پذیری و امکان هماهنگی با محتوای درسی را دارد، آنچه در حال حاضر نظام آموزش و پرورش ما به تبع بیماری همه گیر کرونا با آن مواجهه هست، ضرورت بهره گیری از فضای آموزشی آنلاین و انتقال آموزش های مدراس به این فضای کاملاً احساس می شود، اما آنچه در این اهمیت دارد نحوه مدیریت کلاس از سوی معلمان در فضای نوین آموزشی مبتنی بر آموزش مجازی و آنلاین می باشد [۴].

مدیریت کلاس درس آنلاین مستلزم مهارت معلمان در سه جنبه انسانی، فنی و ادراکی می باشد. برای رسیدن به این مهارت ها معلم نیازمند کسب تجربه، آموزش و ایجاد بصیرت در طول زمان است، معلم برای مدیریت کلاس درس در فضای مجازی می بایست سعی کند دانش آموزان را از یک فعالیت یادگیری به فعالیت بعدی هدایت کنند، به صورت مستمر در حین انجام فعالیت های درسی بر کارهای آنها نظارت و توجه داشته باشد، آزاد عمل به دانش آموزان دهند که بین فعالیت های کلاسی و علایق خود هماهنگی ایجاد کنند، قوانین کلاس آنلاین با تعامل دانش آموزان و تصمیم گیری مشارکتی تعیین شود، اجازه دهند دانش آموزان به اظهار نظر و بیان تجربیات خود در فضای آموزشی مجازی بپردازند، سازماندهی منظم در کلاس برای ارائه مطالب و فعالیت های کلاسی وجود داشته باشد و زمینه ای فراهم کنند که تعامل مثبت در کلاس بین تمامی افراد برقرار شود، در این صورت می توان انتظار داشت که بی انگیزگی، بی برنامهگی و تعلل در فعالیت های آموزشی کاسته شود و احساس خستگی و بدگمانی نسبت به فضای کلاسی و احساس عدم کفایت در انجام تکالیف درسی از آنها دور شود و زمینه اشتیاق تحصیلی افزایش می یابد. همچنین معلم نیازمند مهارت های سواد اطلاعاتی و سواد رسانه ای است، باید تسلط به روندهای آموزش الکترونیکی، تشخیص نیازهای آموزشی، تعیین هدف های آموزشی، انتخاب روش آموزش، نحوه ارائه محتوا الکترونیکی، ارزشیابی و مسائلی از دست را داشته باشد، همچنین معلم باید توانمندی طراحی و سازماندهی آموزش، تسهیل کننده بحث و گفتگو، هدایت و راهنمایی فرایند یادگیری، تدریس همزمان و غیرهمزمان، مدیریت نظام یادگیری را داشته باشد [۴].

۲. مبانی نظری

۲-۱. تاریخچه آموزش مجازی

اینترنت آموزشی چالش های نوین ایجاد کرده و استفاده از آن برای آموزش طی سالیان دراز مورد استقبال قرار گرفته است. آموزش مجازی، آموزش مبتنی بر کامپیوتر و آموزش مبتنی بر وب نمونه های انتخاب شده برای روش های جدید آموزشی هستند. با توجه به تعریف ارائه شده آموزش مجازی فرایند و ابزار انتقال دانش به سوی یاددهی-یادگیری با یک شیوه جدید با مزایای نسبی است.

تحقیقات نشان می دهد آموزش مجازی در واقع با آموزش سنتی در اواسط دهه ۱۸۰۰ میلادی شروع شده است. اکنون نیز در نقاط مختلف ایران از این شیوه آموزش برای فراگیری دانشجویان و دانش آموزان استفاده می شود. ابزار های مانند اسلاید و تصاویر متحرک با تولید و توسعه وسایل سمعی بصری به عنوان ابزار کمک آموزشی به مکان های آموزشی راه پیدا کرده و شکل گیری صنعت تلویزیون نقطه عطفی را در روند تکمیلی آموزش از راه دور به وجود آورد [۸].

۲-۲. شیوه ابتدایی آموزش مجازی

جالب است بدانید که اولین شکل آموزش مجازی آموزش از راه دور اروپا به صورت دوره های مکاتبه ای شروع شد. این شکل از آموزش تا اواسط قرن به صورت کارآمد مورد پذیرش بود تا موقعی که رادیو و تلویزیون آموزشی به وجود آمد. اشکال اساسی آموزش از طریق رادیو و تلویزیون نبود ارتباط متقابل بین استاد و شاگرد بود. زمانی که فناوری ارتباطی به وسیله فراگیران در دسترس قرار گرفت این نظام آموزشی مورد استفاده واقع شد.

در حال حاضر بهترین ابزار ارتباطی رایانه ای شامل پست الکترونیکی با استفاده از تابلوهای اعلانات و اینترنت، کنفرانس های شنیداری و تلفنی و کنفرانس های تصویری با استفاده از یک یا دو ویدئو، اجتماع دو طرفه از طریق ضبط صوت، کابل تلفن، ماهواره و مایکروویو مدار بسته هستند. این شیوه آموزش هم مزایا و معایبی دارد که به چند مورد آن اشاره می کنیم.

۲-۳. کلاس مجازی در مقابل کلاس حضوری

آموزش در کلاس های مجازی برای دانش آموزانی که قبلاً در کلاس های حضوری آموزش دیده اند و در تعامل و ارتباط مستقیم با معلم و همکلاسی هایشان بوده اند کمی دشوار است و شاید پس از گذشت چند جلسه اول، کلاس مجازی جذابیت خود را از دست داده و ممکن است خسته کننده و ناکارآمد به نظر برسد. علاوه بر این یادگیری مؤثر نیازمند فضای پویا است و خلاقیت مستلزم به وجود آمدن این فضای پویا هست و اما این هنر معلم است که با روش های مختلف و به کارگیری خلاقیت در تدریس باید جذابیت لازم را در آموزش مجازی برای دانش آموزان به ارمغان بیاورد.

برخلاف کلاس های حضوری که در آنها خبری از فضای رسانه نیست، استفاده از ابزارهای چندرسانه ای در تولید محتوای آموزشی جذاب منجر به جلب توجه دانش آموزان به مطالب آموزشی می شود. استفاده از رسانه های مختلف مانند متن، طراحی، گرافیک، عکس، صدا، ویدئو، انیمیشن و... در کنار یکدیگر جهت انتقال بهتر پیام را چندرسانه ای گویند که در مقابل برنامه های صرفاً متنی به کار می رود. در چنین برنامه هایی تا حد امکان از متن کمتر استفاده شده و بار اصلی انتقال پیام بر عهده سایر رسانه های تصویری یا صوتی قرار می گیرد.

یکی دیگر از روش های به کارگیری خلاقیت در تدریس مجازی ضبط ویدئو آموزشی می باشد، تماشای ویدئو بیشتر از خواندن کتاب به یادگیری و یادآوری مفاهیم کلیدی کمک می کند. ضمن آنکه تدریس بر روی تخته یکی از قسمت های جدانشدنی هر آموزشی محسوب می شود. بنابراین بهتر است بعضی از دروس مانند ریاضی، فیزیک و... و یا بخش هایی از دروسی که مفهومی هستند با استفاده از برد تدریس شوند. به این صورت که معلم هنگام تدریس بر روی برد فیلم تدریس را ضبط کند و در گروه های کلاسی خود به اشتراک بگذارد و یا از تخته های دیجیتالی و برنامه های ضبط ویدئو از صفحه نمایش استفاده کند.

یکی از راه‌های ایجاد جذابیت در کلاس مجازی ایجاد چالش برای دانش‌آموزان و درگیر کردن آن‌ها با مباحث آموزشی و کارهای گروهی است که باعث افزایش تعامل معلم با دانش‌آموزان و همین‌طور دانش‌آموزان با یکدیگر می‌شود. راهکارهای زیادی برای به چالش کشاندن دانش‌آموزان وجود دارد که این امر باعث جذابیت کلاس شده و تمایل دانش‌آموزان به شرکت در کلاس را افزایش می‌دهد.

می‌توان کلاس درس را به دانش‌آموز سپرد که تدریس کند. به‌عنوان مثال قسمتی از یک تمرین یا متن درس از قبل به او سپرده شود تا آماده کند و سپس او از آن قسمت فیلم تدریس خود را آماده کند و در گروه درسی بفرستد و یا اینکه در زمان کلاس با پخش زنده تدریس را شروع کند. این کار انگیزه او را نیز چند برابر می‌کند.

در حال حاضر اهمیت تدریس مجازی نه‌تنها در کشور ما بلکه در سراسر جهان چندین برابر شده است و تمامی مدارس و مؤسسات آموزشی سعی در برگزاری کلاس‌ها به‌صورت آنلاین و مجازی دارند، برگزاری کلاس مجازی به‌تنهایی کافی نیست آنچه اهمیت دارد خلاقیت در تدریس و ایجاد جذابیت در کلاس و سهولت یادگیری دانش‌آموزان است [۸].

در کلاس‌های سنتی زمان انجام تکالیف قابل کنترل است زیرا هنجارهایی درباره میزان زمانی که انتظار می‌رود دانش‌آموز در کلاس صرف کند، وجود دارد. اما در کلاس‌های برخط از آنجایی که این هنجارها وجود ندارد، تمایل و گرایش شدیدی به افزایش محتوا به وجود می‌آید تا شاید از این طریق یادگیری دانش‌آموز تضمین شود. بدین منظور باید اهمیت انجام تکلیف در زمان موردنظر برای دانش‌آموزان مشخص شود و زمان‌های خاصی مشخص شود که طبق آن دانش‌آموزان به‌صورت منظم مشارکت کنند.

۲-۴. سبک های معلمان در مدیریت کلاس

نگرش معلم به ماهیت کلاس درس، موضوع و محتوای درس، و ماهیت دانش‌آموز برچگونگی رفتار او تاثیر دارد. بعضی از معلمان کلاس درس را یک سازمان رسمی و غیر قابل انعطاف تلقی می‌کنند که قوانین و مقررات دقیقا باید رعایت و انتقال مطالب صورت بگیرد. چنین معلمانی با نگرش کلاسیک مدیریت بر موضوع های درس را تاکید می‌کنند. در مقابل عده ای دیگر از استادان کلاس درس را یک سازمان قابل انعطاف در نظر می‌گیرند و جهت رسیدن به اهداف با دانش‌آموزان رابطه ی دوستانه و صمیمی برقرار می‌کنند. بعضی از معلمان با در نظر گرفتن شرایط و موقعیت به طور اقتباسی عمل می‌کنند.

همانطور که قبلاً گفته شد به طور کلی سبک های رهبری در کلاس درس را می‌توان به سه شیوه ی امرانه، مشورتی و عدم مداخله تقسیم نمود. در شیوه ی امرانه معلم دستور می‌دهد و کنترل سختی را اعمال می‌کند. ولی برای ارتقاء سطح همبستگی و پیوند گروهی دانش‌آموزان تلاش نمی‌کند. در شیوه ی مشورتی معلم تلاش می‌کند، نظرات دانش‌آموزان را مد نظر قرار دهد و با ایجاد مباحث دو جانبه و کارهای گروهی زمینه ی افزایش همبستگی گروهی را افزایش دهد. در شیوه ی رهبری مبتنی بر عدم مداخله استاد اقدام خاصی برای رهبری دانش‌آموزان به عمل نمی‌آورد و راهنمایی های او مبهم بوده و در اکثر اوقات به دانش‌آموزان پاسخ های کوتاه و مختصر می‌دهد و از ارتباط زیاد با دانش‌آموزان خودداری می‌کند [۷].

معلمان برای رابطه ی مثبت با دانش‌آموزان نیاز به تلاش و محرک دارند. معلمی که انتظاراتش روشن و با دانش‌آموزان مهربان بوده و رابطه ی متقابل توأم با احترام با آن‌ها دارد، در حال رهبری دانش‌آموزان است. مهربانی معلم نسبت به دانش‌آموزان باعث می‌شود که دانش‌آموز انتظارات مربوط به رفتارهای مناسب را از خود نشان دهد. معلمان در کلاس درس نیاز به سرد بودن و جدایی از دانش‌آموزان ندارند. رابطه ی دوستانه و داشتن حسن تفاهم با دانش‌آموزان امکان برخورداری از کلاس درس مثبت و مطلوب را فراهم می‌کند. دانش‌آموزان قادر به خواندن ذهن معلم نیستند، بنابراین معلم باید به طور اثر بخش انتظارات و علایق خود را به دانش‌آموزان انتقال دهد. و این انتقال باید دوستانه و محترمانه باشد.

رهبری اثربخش در کلاس تحت تاثیر عوامل مختلفی چون شرایط فرهنگی، اجتماعی، نگرش های معلم به انسان، ساختار کلاس، ماهیت تعلیم و تربیت، سطح دانش، آگاهی ها و مهارت های شغلی معلم، سطح انگیزش دانش‌آموز و هدف های آموزشی است.

به عقیده ی برل، معلمانی که در انجام وظائف خود به عنوان رهبر موفق عمل می کنند کسانی هستند که به صورت متنوع تدریس نموده، عقائد و نظرات دانش آموزان را می شنوند و زمینه ی بحث و گفتگوی دو جابه را فراهم می کنند. چنین معلمانی با دانش آموزان همراهی می کنند تا نگرش های دانش آموز در فرآیند مباحثات اصلاح گردد. همچنین تا حدودی انعطاف پذیر هستند و ضمن پذیرش تعارض ها در کلاس درس سعی می کنند که، آن ها را تشخیص داده و با همکاری و مشارکت دانش آموزان نسبت به حل آن اقدام کنند [۹].

۵-۲. روش های مدیریت مؤثر در تدریس در فضای مجازی

۲-۵-۱. روش ارائه محتوا

آنچه پیش از هر چیز برای معلم و استاد در فضای مجازی اهمیت دارد، طرح درس مکتوب است. داشتن طرح درس در کلاس مجازی به مراتب مهم تر از کلاس های حضوری است. در طرح درس، عوامل اصلی فرایند تدریس به طور منطقی و به دور از آشفتگی پیش روی معلم قرار می گیرد و او می تواند با اعتماد به نفس بالاتری به امر آموزش اهتمام ورزد. از طرفی، موجب القای اهمیت نظم و انضباط کاری به مخاطبان، طی آموزشی نهفته از سوی معلم خواهد شد. پس از آن، تغییر روش در تدریس است. یاددهنده برای اجرای آموزش اثربخش، باید روش تدریس خود را به گونه ای تغییر دهد که بتواند محتوای درس را به شکل ساده تر از حضور در آموزشگاه (کلاس های حضوری) ارائه دهد. تعلیم و آموزش در فضای مجازی به دلیل تلفیق روش های گوناگون تدریس، نیاز به صرف وقت بیشتر و تلاش های مستمر دارد. از این روی، ضرورت دارد معلم، محتوای درس را در قالب های مختلف از جمله پوسه های شنیداری، نوشتاری، تصویری و چند رسانه ای تهیه و به دانش آموزان ارائه کند. از سوی دیگر، توجه به زمان آموزش نیز مورد تأکید است. زمان های طولانی تدریس، علاوه بر ایجاد نگرانی و خستگی و مشکلات جسمی و روحی برای دانش آموز، او را نسبت به حضور در کلاس بی رغبت می کند [۱۳].

کلاس درس، تعاملی بین معلم و شاگرد است و ارتباط این دو عنصر در فضای مجازی اگر بیش از کلاس حضوری نباشد، کمتر نیست. بعضی از معلمان هنگام آموزش در فضای مجازی، گروه را یک سوپیه می کنند تا پرسش های دانش آموزان مانع اجرای تدریسشان نشود. به نظر می رسد آنان این روش را به دلیل وقت محدود کلاس و یا پرسش های نابجای عده ای از دانش آموزان، مفید می دانند. برای رفع مشکل پرسش های حاشیه ای و نابجای شاگردان، لازم است در آغاز درس، مقرراتی را برای آنان تعریف کرد؛ اینکه معلم به شاگردان اطمینان دهد که در پایان هر بخش، تدریس را متوقف خواهد کرد و به آنان فرصت سؤال خواهد داد؛ پس فراگیرندگان باید اجازه دهند که معلم محتوای درس را ارائه دهد و اگر سؤالی دارند، در زمان خود از معلم بپرسند.

همچنین حضور به موقع معلم در محیط مجازی کلاس درس و نیز اعلام پایان تدریس و یا کلاس از سوی او، افزون بر آنکه امر آموزش را در یک سیر منطقی و خطی منظم قرار می دهد، شاگردان را از سردرگمی و پریشانی دور می سازد. ایجاد حس حضور و همراهی معلم با شاگردان، افزون بر آرامش خاطر دانش آموزان، محیط غیر حضوری را برای آنان، خوشایند و امن تر جلوه می دهد؛ زیرا مخاطبان اطمینان دارند که ارتباط بین معلم و شاگرد همچنان برقرار است و پس از تدریس، آنان با انبوهی از پرسش ها و اشکالات در این فضای پرمشغله رها نخواهند شد.

معلم مجازی با طراحی مناسب تکالیف متنوع و ارزشیابی های مستمر در آغاز و حین و پایان تدریس دانش آموز را با محتوای جدید درگیر می نماید و به او فرصت پرسش و پاسخ می دهد. محتوای آموزشی یکی از بنیان های اساسی سیستم های آموزشی نوین و یکی از دستاوردهای مهم فناوری الکترونیک می باشد. محتوای آموزشی که با متن ها و تصاویر ساده بر روی لوح های فشرده آغاز شد، امروز به مرحله مهمی از حیات و تکامل خود رسیده است. از آنجایی که کار اصلی آموزش را در روش های آموزش از راه دور و مجازی و...، محتوای آموزشی به دوش می کشد، دقت در طراحی و تولید محتوای آموزشی امری اجتناب ناپذیر است و هرگونه حساسیت و وسواس در تولید آن کاملاً توجیه شده و بحق است. محتوای آموزشی به مجموعه ای از عکس ها، متن ها، و انیمیشن های صوتی و تصویری گفته می شود که به کمک تکنولوژی رایانه ای پدید آمده تا یک مبحث

درسی را آموزش دهد. این محتواهای آموزشی توسط مدرسان این دروس و متخصصین رایانه ایجاد می شود و برای اجرا و یادگیری در اختیار فراگیران قرار می گیرد [۱۳].

۲-۵-۲. ارتباط کلامی

آنچه همواره در فرایند تعلیم و تربیت، به خصوص در آموزش های مجازی، مهم ترین و مؤثرترین گام محسوب می شود، ارتباط کلامی بین معلم و شاگرد است. مهارت در برقراری ارتباط کلامی و مهارت های هوش عاطفی مهم ترین عامل در ایجاد انگیزه و شور و شوق و تعامل بین معلم و شاگرد خواهد بود. ارتباط کلامی آن بخش از فعالیت هایی را شامل می شود که از طریق ایجاد صدا و سخن گفتن بین دانش آموز و معلم ایجاد ارتباط می نماید. در واقع منظور ما از ارتباط کلامی تنها جملات و گفتار روزانه نیست، بلکه هر نوع صوت و آوایی که معنی خاصی بین معلم و شاگرد دارد و دانش آموز در مقابل آنها بازتابی ارائه می کند نیز می تواند ارتباط کلامی باشد. نحوه بیان و کلام معلم در برخورد با دانش آموز در فرایند آموزش و پرسش و پاسخ بخشی از آموزش های رفتاری است که شاگردان به طور پنهان و غیرمستقیم در زمینه شیوه ارتباط با دیگران فرامی گیرند و در وجود آنان نهادینه خواهد شد و به تحول فردی و اجتماعی خواهد انجامید. گاه بی توجهی به این موضوع و ساده انگاری آن موجب بروز اختلالات رفتاری و آسیب های اجتماعی در زندگی آینده نوجوان خواهد شد. بر این اساس است که نظریه پردازان قدرت نرم، بخشی از جذابیت فرد الگوشونده را ناشی از سخن گفتن او، واژگان مورد استفاده و ارتباط کلامی اش با مخاطب تعریف می کنند.

فضای مجازی با وجود رغبت کاربران به استفاده از آن، در مواقع یاددهی و آموزش برای نوجوان جذابیت چندانی ندارد و ممکن است هنگام تدریس معلم دانش آموزان حاضر در کلاس در سایت های دیگر مشغول گفت و گوهای دوستانه با یکدیگر باشند. اینجاست که رسالت مهم معلمان در فضای مجازی آشکارتر می شود. معلم باید بتواند با ایجاد خلاقیت و تحول در آموزش های غیرحضوری، فضایی نشاط انگیز و مطلوب را برای دانش آموزان فراهم نماید؛ به طوری که آن ها برای حضور داوطلبانه و مشتاقانه در کلاس درس وی لحظه شماری کنند. در این میان، لازم است نحوه ارتباط و رفتار معلم در همین مورد به طور مجزا بررسی گردد. خوشایند بودن یک رفتار و لذت بردن از آن و اجتناب از امور ناخوشایند سبب میل به انجام دادن آن رفتار می شود. این موضوع یکی از عوامل انگیزشی تغییر رفتار در دیگران است. ارتباط کلامی، یکی از پیچیده ترین انواع ارتباط است. زیرا هر گفتاری که معلم بیان می کند، در ذهن دانش آموز مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد و دانش آموز با توجه به زمینه ی ارتباطی که بیان شد، نسبت به آن، اقدام به ترجمه و تفسیر می کند. پس این مطالعات اهمیت کار معلم در انتخاب کلمات و جملات و نحوه ی بیان آنها را برای ما روشن می سازد. زیرا هر آنچه که معلم بگوید، حتما نباید همان مفهومی را که معلم انتظارش را دارد، دانش آموز درک کند. بلکه ایشان با توجه به زمینه ی ارتباطی شان با صحبت های معلم ارتباط برقرار می کنند [۱۴].

۲-۵-۳. فروتنی و تواضع معلم در همراهی با دانش آموزان

یکی از ویژگی های بارز مؤمن، شوخ طبعی و گشاده رویی است. این خصلت در سیره و سخن پیشوایان دین - علیهم السلام - قابل تأمل و بررسی است [۱۵]. یکی از مؤلفه های قدرت نرم در اسلام، خوش خلقی و خوی نیک در برخورد با دیگران است. اخلاق به مثابه قدرت نرم به عنوان یک عامل ایجابی و سیاسی در جذب دیگران مفید است [۲].

از نشانه های خوش خلقی آن است که مؤمن در ارتباط با دیگران، شوخ طبع، خوش سخن و اهل مزاح پسندیده باشد. معلم آگاه و باتجربه در فضای کلاس مجازی انعطاف پذیرتر از کلاس حضوری رفتار می کند. او با شوخ طبعی و مزاح پسندیده و گفت و گوی صمیمانه با دانش آموزان، فضای خشک تدریس صرف را شاد و جذاب می کند. از دیدگاه مزلو نیز یکی از ویژگی های افراد خودشکوفه، احساس شوخ طبعی فلسفی و غیر خصمانه بودن در ارتباط با دیگران است. شوخ طبعی ماهیتا امری اجتماعی است. به عبارت دیگر وقتی شوخ طبعی اتفاق می افتاد که افراد با هم تعامل دارند. به همین دلیل بذله گویی موفقیت آمیز به این بستگی دارد که افراد بتوانند سرنخ های مفهومی را تشخیص دهند. این سرنخ ها شامل ژست، حالات چهره و وضعیت بدن می شود. بعلاوه درک شوخ طبعی به عوامل دیگری مثل شدت، سرعت و آهنگ صدای شخص نیز بستگی دارد. آموزش از راه دور

کار تشخیص یا درک این نوع سر نخ ها را سخت تر می کند. گاه ممکن است در روند آموزش مجازی، خطا و اشکالی از طرف معلم رخ دهد. در این صورت، لازم است وی از مسند و مقام برتر فرود آید و آن را بپذیرد. بهتر است معلم (یاددهنده) پیش از آموزش به دانش آموزان متذکر شود که در صورت هر اشکال و اشتباهی در ارائه فایل های گفتاری یا نوشتاری، او را مطلع سازند. یکی از شگفت انگیزترین جلوه های ارتباطات کلامی سالم این است که بدانیم هنوز خودمان در حال رشد و یادگیری هستیم و نکاتی را که قبلاً نمی دانسته ایم، تازه می فهمیم [۱۷]. این امر از یک سو تعامل بین معلم و شاگرد را افزایش می دهد و از دیگر سو پذیرش خطا و اشتباه، عذرخواهی و اصلاح آن، فضایل عالی انسانی همچون صداقت و شجاعت را به مخاطب القا می کند و شخصیت معلم را برای فراگیرندگان به الگوشونده تبدیل می کند.

۲-۵-۴. تدریس خصوصی

با آنکه معلم در تلاش است تا مباحث آموزشی را به طور منظم و مجزا و ساده و قابل فهم در اختیار دانش آموز قرار دهد، گاه لازم است با فراگیرندگان سطح پایین به صورت شخصی تعامل داشته باشد. بدین منظور در بعضی مواقع، با ورود به صفحه خصوصی دانش آموز و ایجاد ارتباط دوستانه با وی، مشکلات یادگیری را بررسی می کند و به رفع اشکالات آموزشی روی می آورد. این روش موجب می شود که فراگیرنده سطح پایین فعالیت های خود را با اشتیاق و با اعتماد به نفس بیشتری انجام دهد و متوجه شود که تمام اعمال او برای معلم اهمیت زیادی دارد.

در تدریس خصوصی به سبک دوستانه، معلم این مطلب را به دانش آموز القا می کند که یادگیری و فهم محتوا برای افراد سطح پایین کلاس هم از اهمیت ویژه ای برخوردار است و تدریس برای آنان در محیط مجازی، محدود به یک زمان خاص نیست [۱۷].

۲-۵-۵. دخالت دادن والدین در تعلیم و تربیت

نمی توان از اهمیت نظارت والدین بر میزان یادگیری و روند آموزش مجازی دانش آموزان در این روزهای کرونایی غافل بود، بدون شک مهمترین وظیفه والدین در این دوران فراهم کردن بستر مناسب آموزش برای دانش آموز و همچنین تلاش برای تبدیل جو روانی خانه در زمان آموزش مجازی به فضای کلاس درسی است.

والدین می توانند با رعایت برخی نکات و اصول نقش مهمی در مراقبت از فرزندانشان در طول آموزش آنلاین و بررسی شرایط آموزشی و میزان یادگیری او داشته باشند و از این طریق به پیشرفت تحصیلی او کمک شایانی کنند. اما گاهی نیز رعایت نکردن این اصول می تواند باعث شود که نقش والدین به نقش مخربی تبدیل شود که نتیجه معکوس در پیشرفت و موفقیت تحصیلی دانش آموزان دارد.

تعامل اولیا و مربیان در فضای مجازی، به نحو بارزی در ایجاد محیط درسی بانشاط و فعال برای شاگردان مؤثر است. هر چه آگاهی معلم از مشکلات آموزشی و تربیتی بیشتر باشد، حضور مشتاقانه دانش آموزان در کلاس فعال تر و مدیریت محیط آموزشی برای معلم آسان تر خواهد بود [۱۱].

۲-۵-۶. توجه به مخاطبان

مخاطبان در فضای مجازی دیگر محدود به تعداد مشخص دانش آموزان در چهار دیواری کلاس نیستند بلکه خانواده ها نیز به طور ناخودآگاه در کلاس حضور می یابند و گوش به سخنان معلم می سپارند و بدین گونه، هدایت و تعلیم به طور پنهان و نهفته و غیرمستقیم نیز وسعت می یابد. از طرفی، خانواده ها همیاران مؤثری در ارائه آموزش و به خصوص پرورش نسل جوان هستند. در این زمان، لازم است معلمان با هوشیاری در صدد آن باشند که این موقعیت را به فرصت تبدیل کنند و بیشترین بهره را، به خصوص در مبحث توسعه تربیت دینی و آموزه های معرفتی ببرند. در این عرصه، نقش معلم به مبلغ تعمیم می یابد. البته معلم متخصص و آگاه در انتقال معلومات محتوای آموزشی توانایی زیادی دارد و این مقوله را تحت الشعاع مباحث تربیتی قرار نمی دهد. به هر روی، ماهیت کار معلمی هم دانش است و هم مهارت حرفه ای. تسلط و اشراف بر محتوای آموزشی و توانایی در انتقال داده ها خود یکی از عوامل مؤثر نفوذ معنوی معلم است [۱۱].

بر پایه آنچه بیان شد، به خوبی می توان به نقش و وظایف سنگین معلم در امر تعلیم و تربیت در فضای پرهیاهوی مجازی پی برد؛ چرا که مخاطبان وی محدود به طیف خاصی نیستند و حتی خواص هم در برابر وی و ناظر تدریس هستند.

۶-۲. موانع تحقق موفقیت در مدیریت و تدریس در کلاس های مجازی

۶-۲-۱. محدود بودن تجربه دانش آموزان

برخی از دانش آموزان ممکن است در آمدن به سمت یادگیری الکترونیکی تردید کنند، زیرا آن ها تجربه کار زیاد با تکنولوژی را ندارند. آنان تاکنون در این فضا قرار نگرفته اند بنابراین، از آن اجتناب می کنند. این موضوع یکی از چالش برانگیزترین موانع آموزش آنلاین است که باید با آن مقابله کرد. دانش آموزان آنلاین باور کرده اند که برای مشارکت نیاز به مهارت های فنی پیشرفته دارند. با این حال، معلم می تواند نگرانی های آنان را با ارائه آموزش ها و راهنماهای آنلاین و پشتیبانی شخصی از تک تکشان کاهش دهد [۱].

۶-۲-۲. تجربیات بد گذشته

همه تجربه یادگیری آنلاین را ندارند. به همین دلیل ممکن است از آن هراس داشته باشند. این به ویژه برای دانش آموزانی که مجبور هستند کلاس های آنلاین خسته کننده را قبول کنند صادق است. معلم نمی تواند گذشته را پاک کند، اما می تواند آنان را برای برنامه آموزش الکترونیکی که در حال حاضر دارد آماده کند. روی مزایای آن در پیشرفت تاکید کند و به آنها اطلاع دهد که در آموزش آنلاین چه مزیت هایی می تواند داشته باشد. دانش آموزانی که تجربه بدی در دوره های یادگیری آنلاین داشته اند دیگر به سورپرایز بیشتری نیاز ندارند و به اندازه کافی جبهه گیری منفی در مورد آن دارند. بنابراین، معلم باید روشن کند که یادگیری آنلاین چگونه روی زندگی آن ها تاثیر خواهد گذاشت و آن را بهبود خواهد بخشید. علاوه بر این، در جهت شناسایی مشکلات و نیازهایی که مخاطبان دارند، می تواند نظرسنجی ها و پرسشنامه هایی را انجام دهد. به عنوان مثال، مشکلاتی که در دیگر دوره های آموزش الکترونیکی با آن ها مواجه شده اند را بپرسد [۱۰].

۶-۲-۳. عدم وجود انگیزه

بی انگیزه بودن یکی از شایع ترین چالش هایی است که متخصصان آموزش آنلاین با آن رو به رو هستند. چیزهای زیادی وجود دارند که می توانند به فقدان انگیزه دامن بزنند. اما یک راه حل وجود دارد که معلم بتواند دانش آموزان خود را در فضای کلاس آنلاین درگیر کند، به طوریکه به صورت فعال در فرآیند یادگیری مشارکت کند و آن اهدای مدال ها، گواهینامه ها، امتیازها و... به دانش آموزان آنلاین انگیزه لازم را می دهد تا برای رسیدن به نتایج مطلوب تلاش بیشتری بکنند [۱۶].

۶-۲-۴. ناپاوری و شناخت های شخصی از خود

متاسفانه، بعضی از فراگیران آنلاین ممکن است خودباوری نداشته باشند. برای مثال، ممکن است احساس کنند که مهارت و توانایی ثبت نام در دوره آموزش الکترونیکی یا کلاس های آنلاین را ندارند. این مانع از بهره مند شدن آن ها از دوره های یادگیری آنلاین می شود. یکی از بهترین راه های غلبه بر این نوع تفکرات و شناخت های شخصی، تشخیص و ارزیابی آنها است. برای واقف شدن بر باورهای دانش آموزان آنلاین معلم باید از آن ها سوال بپرسد. چرا که ممکن است در وهله اول از وجود این ملاحظات آگاه نباشد [۱۱].

۶-۲-۵. چالشی بودن بیش از حد مواد آموزش آنلاین

کلید ایجاد یک تجربه موثر در زمینه آموزش الکترونیکی، پیدا کردن یک تعادل کامل است. اگر مباحث خیلی آسان باشند، ممکن است دانش آموزان آنلاین خسته و غیر فعال شوند. اگر خیلی دشوار باشند، ممکن است ناامید شوند و از ادامه دادن منصرف شوند. به همین ترتیب، معلم باید در مورد مخاطبان خود تحقیق کند و با ارزیابی هایی که از قبل انجام می دهد، سطح ایده آل برای چالشی بودن مباحث را پیدا کند. هدف این است که آنها در طول دوره آموزش الکترونیکی یک احساس موفقیت دست دهد. همچنین می تواند اهداف بلندمدت را در جهت افزایش انگیزه به مراحل قابل کنترل تقسیم کند. دانش

آموزان آنلاین فرصت این را دارند که بر پیشرفت خودشان نظارت داشته باشند و موفقیت های خود در این راه را جشن بگیرند [۱۶].

۶-۶-۲. پشتیبانی نامناسب

برخی از دانش آموزان آنلاین در کلاس های مجازی به کمک اضافه ای نیاز ندارند و خودشان می توانند مراحل آموزش و یادگیری را اجرا کنند. اما در مقابل گروه دیگری هستند که در کل دوره به کمک مداوم نیاز دارند. آن ها ممکن است در استفاده از سیستم مدیریت یادگیری راحت نباشند یا اینکه موضوع مورد مطالعه به نظرشان دشوار باشد. صرف نظر از اینکه دانش آموزان جز کدام یک از این دو دسته باشند، آن ها همیشه باید به پشتیبانی دسترسی داشته باشند. معلم باید فهرستی به آن ها ارائه دهد که شامل اطلاعات تماس و لینک منابع آنلاینی است که می توانند به درک آنها از مواد درس کمک کنند [۱۶].

۷-۶-۲. عدم مشارکت جمعی

از نظر برخی از افراد، آموزش مجازی با تنهایی و انزوا همراه است. آن ها می خواهند دانش خود را گسترش دهند، اما نمی خواهند این کار را تنهایی انجام دهند. به همین دلیل، معلم باید یک انجمن یادگیری آنلاین فعال برای کلاس مجازی خود ایجاد کند. در رسانه های اجتماعی گروه ها و انجمن های آنلاین ایجاد کند به طوری که دانش آموزان بتوانند در آن سوالات خود را با هم دوره های خود مطرح کنند و در مورد آن ها به بحث و گفت و گو بپردازند. معلم می تواند با ایجاد یک وب سایت یا وبلاگ آموزش الکترونیکی و قرار دادن مقاله های مفید و محتوای چند رسانه ای به دانش آموزان خود کمک کند. گزینه دیگری که همکاری های گروهی آنلاین را بهبود می دهد، امکان انجام تکالیف و حل مسائل به صورت گروهی است. انواع مختلف سیستم های آنلاین مدیریت پروژه وجود دارند که می تواند به آن ها در برقراری ارتباط، اشتراک گذاری اسناد و ارسال تکالیف کمک کند [۱۲].

۸-۶-۲. خسته کننده بودن دوره برای یاد گیرنده

حل کردن این معضل یکی از بزرگترین تلاش های حرفه ای آموزش الکترونیکی است. هیچ دستور مخفی ای برای ساخت دوره آموزشی مجازی الهام بخش و جذاب وجود ندارد. اما بهترین را برای جلوگیری از خستگی، شناختن دانش آموزان است. برای شناسایی انتظارات، نیازها و اهداف آنان، استفاده از نظرسنجی ها، مصاحبه ها و پیش آزمون ها می تواند مفید واقع شود. از این بازخورد آموزش الکترونیکی برای ایجاد تجربه های آموزشی مرتبط و مناسب استفاده کنید. علاوه بر این، مسیرهای یادگیری شخصی را فراهم کنید که به فراگیران آنلاین اجازه انتخاب فعالیت هایی را که می خواهند در دوره آنلاین انجام دهند را می دهد [۱۲].

۷-۶-۲. معایب و محدودیت های آموزش مجازی

مطمئناً آموزش مجازی با تمام مزایایی که دارد، یک آموزش کامل نیست و به نوعی می توان منظور از معایب و یا محدودیت ها را بعضاً به هزینه فرصت نیز تعبیر کرد. اینکه با انجام آموزش مجازی چه اهدافی به دست نمی آید و چه اهدافی با آموزش های غیرمجازی می توانست عاید گردد. اولین مسأله ای که به ذهن می رسد این است که میزان تسلط مدرس و همچنین برگزارکننده کلاس به اینکه دانش آموز یا فراگیر به طور کامل حضور مجازی و ذهنی در کلاس درس دارد را با چالش جدی مواجه کرده است. اگرچه برای کاهش این نقیصه ممکن است یک معلم هر چند دقیقه یک بار از یکی از فراگیران مقداری از مطالب گفته شده را بخواهد اما تضمینی وجود ندارد که این روش بتواند میزان توجه دانشجویان را افزایش دهد.

از طرف دیگر، وقتی که فراگیر در یک محیط متمرکز (مثلاً کلاس درس سنتی) بمنظور شرکت در یک دوره یادگیری حضور نداشته باشد خواه ناخواه موارد دیگری به سراغش می آید که در فرایند یادگیری خلل ایجاد می کند برای مثال ممکن است فراگیر در «محل کار» مبادرت به شرکت در دوره آموزشی کرده باشد، در این موقعیت ممکن است ارباب رجوع به فراگیر

مراجعه کند؛ یا اگر در «منزل» در حال استفاده از کلاس درس می باشد ممکن است کارهای شخصی و یا خانوادگی برایش پیش بیاید چرا که کماکان برای اکثر افراد، شرکت کردن یک نفر در یک کلاس درس و فقط با یک گوشی تلفن همراه و یا لپ تاپ، رسمیت کلاس درس سنتی را پیدا نکرده است [۵].

محدودیت دیگر این است که به منظور ایجاد یک دوره آموزش مجازی مناسب و با محتوای متنوع، اجراکننده دوره آموزشی نیاز به زیرساخت های بسیار مناسبی دارد. این زیرساخت ها از سخت افزار گرفته تا نرم افزار، نیازمند هزینه کردن مقدار قابل توجهی بودجه مالی می باشد در صورتی که هر دانشگاه مجازی ای شاید مبادرت به انجام این هزینه ها ننماید. از طرف دیگر، شرکت کردن فراگیران در اینچنین دوره هایی نیز نیازمند هزینه هایی است؛ اگرچه از هزینه های دوره های حضوری کمتر است اما برای افرادی که حداقل ها را در اختیار ندارند (این حداقل ها می تواند حداقل های زیرساختی مثل اینترنت- بسته به محل زندگی و کار و آنتن دهی مناسب و یا حداقل های مالی- خرید سخت افزار و اینترنت مناسب- باشد) چندان کارساز نخواهد بود [۵].

نکته دیگری که باید به آن اشاره کرد حذف تقریبی زبان غیرکلامی می باشد؛ در یک جلسه مجازی آنلاین، می توان از چهره مدرس، تا حدودی زبان غیرکلامی او را تشخیص داد. امروزه زبان غیرکلامی یک فاکتور مهم و اساسی در تدریس می باشد. از طرفی، مدرس نمی تواند متوجه زبان غیرکلامی همه فراگیران به صورت همزمان شود و به فراخور «تشخیص غیرمشهود» که برگرفته از زبان غیرکلامی فراگیر است، تصمیم گیری های خود را جهت دهی نماید. به این امر، تغییرات تن صدا را نیز می توان اضافه کرد؛ اگر یک دوره آموزشی با تعداد فراگیر چندصد نفره برگزار شود که در این دوره آموزشی، فاکتور زبان غیرکلامی و به ویژه تن صدا مهم باشد، اما حتی اگر برای ۲۰ درصد فراگیران، مشکلات ولو مقطعی در دریافت صدا وجود داشته باشد، مدرس نمیتواند با استفاده از مولفه ی تن صدا، اهداف خود را برای همه فراگیران پوشش دهد.

از جمله محدودیت های فرهنگی استفاده از آموزش و یادگیری الکترونیکی، عدم آشنایی معلم و دانش آموز به قوانین کپی رایت می باشد. همچنین نکته دیگری که قابل تامل است این است که «فضای مجازی هرگز نمیتواند پیوندهای محکم انسانی را میان افراد برقرار سازد»

در یک جلسه چند نفره آنلاین، اگر سوالی برای دانش آموز پیش بیاید می تواند از معلم سوال نموده و پاسخ مورد نظر را دریافت کند اما در یک جلسه مجازی آنلاین، این امکان با تاخیر بعضا قابل توجهی همراه است. معمولا روش های برقراری ارتباط با معلم به ایمیل و چت های نوشتاری و یا استفاده از پیام رسان ها و روش های مشابه محدود می شود که این امر تاخیر قابل ملاحظه ای را برای فراگیر بمنظور دریافت پاسخ به همراه دارد.

از طرفی، مواد آموزشی ای که نیاز به برقراری ارتباط دوسویه دارند را نمی توان به صورت یادگیری الکترونیکی آنلاین، آموزش داد. روش تدریس پرسش و پاسخ که یک روش آموزشی با قدمت بسیار زیاد است را نمی توان در یادگیری الکترونیکی از نوع آنلاین مورد استفاده قرار داد [۳].

۸-۲. فرصت های آموزش مجازی

منظور از فرصت ها، امکاناتی است که آموزش مجازی در اختیار ما می گذارد. تا اینجا بحث از مزایا و محدودیت ها (معایب) آموزش مجازی مطرح شد. آموزش های مجازی تغییرات پارادایم را در گذر از «جامعه صنعت محور» به «جامعه اطلاعات محور» ممکن می سازد. در این گذر، نقش عمده بر دوش دانش آموختگان جامعه است و آموزش و یادگیری می باید بر اساس رویکردهای جدید تنظیم شود.

پیش نیاز وارد شدن به این پهنه، گسترش سریع و وسیع آموزش الکترونیکی، از پایینترین تا بالاترین سطح نظام آموزشی کشور است. کوهن معتقد است که مدل پیشرفت علم، تحول از یک پارادایم به پارادایم دیگر است و در هر حوزه فکری می توان پارادایمی را یافت. فناوری اطلاعات، پارادایم جدیدی است که در هر حوزه ای کاربرد دارد و ضمن ایجاد پارادایم های دیگر، سبب تغییر چهره ی جهان ما شده و امکان آموزش متناسب با نیازهای عصر حاضر را فراهم نموده است. پارادایم ایجاد شده

توسط آموزش مجازی یا الکترونیکی در هر زمینه، برای هر فرد و در هر زمان و مکان و شاید از همه مهمتر، به صورت مادام العمر می‌باشد [۱۲].

۹-۲. چالش‌های آموزش مجازی

چالش‌های آموزش مجازی در وهله اول به دو مولفه تقسیم می‌گردد:

تربیت: داده‌های پژوهش نشان داد فضای مجازی نتوانسته است زمینه‌های رشد تربیتی و شخصیتی را برای دانش‌آموزان فراهم کند. فقدان ارتباط چهره به چهره موجب شده دانش‌آموزان نتوانند از معلمان و سایر افراد در عرصه مدرسه و کلاس تأثیرپذیری اخلاقی داشته باشند.

در این ارتباط باید خاطر نشان کرد که در فضای آموزش مجازی، شخصیت معلم تنها از طریق کلمات بر صفحه نمایش ظاهر می‌گردد. در آموزش مجازی، دانش‌آموز به پشتیبانی‌های مختلفی از جمله پند و اندرزهای تربیتی، انواع گوناگون مشاوره و خدمات خاص نیاز دارد. این انواع پشتیبانی، همگی از ارزش یکسانی برخوردارند و باید مورد توجه باشد.

خلاقیت: در این زمینه، چالش آموزش مجازی این است که تا چه حد توانسته است علی‌رغم فراهم کردن محیطی که در آن، دانش‌آموز وابسته به تشویق و پاداش شده است، روح خلاقیت را گسترش دهد. در حالت عادی، روحیه خلاقیت در یک جمع حضوری و در محیط‌های فیزیکی بیشتر و بهتر انجام می‌شود. مجازی بودن یادگیری به علاوه‌ی ترس از تجربه‌گرایی جسورانه، پرورش خلاقیت را با مشکل جدی مواجه خواهد کرد. به نظر می‌رسد در آموزش مجازی، درگیر شدن در یادگیری به شیوه انتقادی و حل مسئله هم کاهش می‌یابد. در نتیجه، چنین درس‌هایی یادگیرنده را به مرحله بالاتری از کاردانی نمی‌رساند و زمینه نوآوری و رشد ایده‌های خلاقانه را چندان میسر نمی‌سازد [۱۲].

۳. نتیجه‌گیری

در محیط آموزشی مدرسه و کلاس‌های حضوری به دلیل ارتباط مستقیم و چهره به چهره معلم و شاگرد، معلم از بازخوردهای تدریس خود به صورت آشکارتری آگاه می‌گردد و می‌تواند با مثال‌های متعدد، محتوای آموزشی را تبیین کند یا با مشاهده ناهنجاری‌های رفتاری فراگیرندگان و طرح نکات تربیتی، آنان را هدایت و راهنمایی نماید اما در محیط مجازی، این مسئله به راحتی بر وی مکشوف نخواهد شد. سوای شخصیت روانی و فردی فراگیرندگان که ممکن است مانع پرسش مجدد مطلب آموزشی از معلم در فضای مجازی و باعث احساس نگرانی از بازخوردهای غیرمنتظره معلم یا هم‌کلاسی‌ها شود، مسائل دیگری چون ناسازگاری اینترنت و قطع و وصل آن، فرایند آموزش را برای گروهی از دانش‌آموزان مختل می‌کند. این مشکلات موجب افزایش نگرانی و اضطراب روحی و روانی فراگیرنده می‌شود. از سوی دیگر، برخی از فراگیرندگان، آموزش مجازی را چندان مهم تلقی نمی‌کنند و ممکن است حضور فعالی در کلاس درس نداشته باشند. در این گونه محیط‌ها استاد و معلم (یاددهنده) باید به طریقی عمل کنند که شوق و اشتیاق دانش‌آموز (یادگیرنده) را به طلب ارائه شده، افزایش دهند. معلمان آگاه و جدی، کلاس را به نحو شایسته و مؤثر کنترل می‌کنند و رفتار خودشکوفایی را از خود بروز می‌دهند. شایستگی آن است که معلم بداند می‌تواند کارش را هر چند هم که سخت باشد، درست انجام دهد و این موضوع از تجزیه و تحلیل اعمال وی به دست می‌آید.

امروزه فضای مجازی یکی از ابزارهای کارآمد در تعلیم و تربیت به شمار می‌رود. اگرچه تدریس در این محیط مشکلاتی برای مخاطبان ایجاد می‌کند و رسالت سنگین معلمی را نیز دوچندان می‌سازد. معلمان فرزانه و متعهد، افزون بر تدریس محتوای آموزشی و تحول در ماهیت روش‌های پیشین تدریس، به عنوان اسوه‌های الهام‌بخش در عرصه فرهنگ و اخلاق، نقش مبالغه و هدایتگر را برای نسل جوان ایفا می‌کنند و به تدریس در این فضا به عنوان یک فرصت می‌نگرند. آنان با خودآگاهی و خودشکوفایی و نفوذ معنوی در دل شاگردان، در پرتو تعلیم و تربیت صحیح و نیز نهادینه‌سازی ارزش‌های والای دینی و

اسلامی خواهند توانست جامعه را از درون متحول سازند و به سمت و سوی تعالی، رشد و شکوفایی سوق دهند و انسان‌هایی خدامحور و متخلق به اخلاق اسلامی تربیت نمایند.

منابع

۱. ابراهیمی، سمیرا. (۱۳۹۹). فنون مدیریت کلاس در فضای مجازی و شبکه شاد، نخستین کنفرانس تجارب برتر تربیتی معلمان، تاکستان.
۲. پوراحمدی، حسین؛ جعفری‌پناه، مهدی. (۱۳۹۱). اخلاق به مثابه قدرت نرم در رویکرد اسلامی، مجله علوم سیاسی، سال پانزدهم، شماره ۵۷، صص ۱۵۶-۱۳۷.
۳. حافظی، اکرم. (۱۳۹۹). مزایا و معایب آموزش مجازی در دانشگاه‌ها، پنجمین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش، محمودآباد.
۴. حقانی، فریبا؛ رضایی، حبیب‌ا... (۱۳۹۴). فنون مدیریت کلاس، راهنمایی برای اداره کردن کلاس، مجله آموزش در نظام پزشکی.
۵. حسینی، سیده بتول و دیوسالار، مریم. (۱۳۹۹). مزایا و معایب آموزش مجازی در مدارس، پنجمین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش، محمودآباد.
۶. خورشیدپور، زهرا. (۱۳۹۵). مدیریت کلاس درس، هفتمین همایش پژوهش‌های نوین در علوم و فناوری، کرمان.
۷. رضانی، فاطمه و حیدری، محمدحسین؛ نوروزی، رضاعلی. (۱۳۹۸). بازشناسی الگوی معلم الهام‌بخش مبتنی بر احوالات سه معلم برجسته ایران معاصر: محمدحسین نایینی، محمد حسین طباطبایی و مرتضی مطهری. فصلنامه علمی تربیت اسلامی، سال ۱۴، شماره ۳۰، صص ۱۷۶ - ۱۵۵.
۸. گلزاری، اکرم. (۱۳۸۵). مدرسه مجازی، مجله امید انقلاب، شماره ۳۷۶، صص ۵۵.
۹. عباسی مقدم، مصطفی. (۱۳۷۱). نقش اسوه‌ها در تبلیغ و تربیت. چاپ اول. تهران: سازمان تبلیغات.
۱۰. محمدیاری، قاسم و درستی، زیبا. (۱۳۹۹). بررسی رابطه شیوه تدریس و مدیریت کلاس مجازی توسط معلم با سرزندگی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی شهرستان خوی.
۱۱. مهدی زاده، نرگس و اندیشمند، ویدا. (۱۳۹۸). آموزش مجازی و تحولات مدیریت کلاس درس، دومین همایش ملی مدرسه آینده /
۱۲. مینایی، بهروز و فلک مسیر، محمدحسن. (۱۳۸۸). بررسی تحلیلی و تجربی نقش کلاس مجازی در آموزش الکترونیکی، دومین کنفرانس بین‌المللی شهر الکترونیک.
۱۳. نصرآبادی، حسن و نوروزی، رضاعلی. (۱۳۸۲). راهبردهای جدید آموزشی در هزاره سوم. جلد اول، چاپ اول. قم: سماء قلم.
۱۴. نوری، نجیب‌الله. (۱۳۹۶). عوامل و ساختار انگیزش رفتار انسان در اندیشه علامه طباطبایی. روان‌شناسی و دین، شماره ۴۰، (زمستان)، صص ۲۲-۵.
۱۵. هادی‌منش، ابوالفضل. (۱۳۸۵). شوخ‌طبعی و مزاح در سیره و سخن پیشوایان. مبلغان، شماره ۷۷، (فروردین و اردیبهشت)، صص ۷۷-۶۹.
۱۶. هادی پور، سیده طاهره. (۱۳۹۹). بررسی سبک رهبری مدیران مدارس و تاثیر آن در مدیریت کلاس مجازی، کنفرانس بین‌المللی مدیریت، گردشگری و تکنولوژی، دوره ۲، صص ۳۱.
۱۷. یوسفی، علی. (۱۳۸۷). آموزشی برای مدیران، معلمان و والدین. چاپ دوم. تهران: مدرسه.